

<https://doi.org/10.59849/2313-5204.2025.1.106>

*KÖNÜL HƏSƏNOVA (Azərbaycan)**

POEZİYANIN ONOMASTİK QATINDA QƏNAƏT HADİSƏSİNİN İDRAKDA PSİXİ İNİKASI

Xülasə

Poeziyada onomastik vahidlərdən müəyyən üslubi məqsədlərlə istifadə olunur və onomastik sistemindən böyük laylarından biri də antroponimlər hesab edilir. Qədim və çağdaş Azərbaycan dili zəngin antroponimik leksikaya malikdir və şeir mətnlərində onların qənaət hadisəsinə yol verilməklə zəngin üslubi faktlar özünü göstərir. Bəzən şeir mətnlərində şəxs adları, soyadlar, ata adları, ləqəblər, təxəllüs və titullardan bol-bol istifadə edilməklə onların tərkibində müəyyən ixtisarlara yol verilir ki, bu xüsusda linqvistik qənaət hadisəsi yaranmış olur və bu psixi proseslərlə bağlı olub yaradıcı şəxsiyyətin beyin aparatının daxilində, yəni dərkətmə fəaliyyətinin daxilində baş verir. Azərbaycanın klassik və müasir yaradıcı şəxsiyyətlərinin adlarından poeziyada istifadə onlarda qənaət hadisəsi müəyyən dərəcədə psixolinqvistik proseslərlə bağlıdır. Onlardan obrazlı müqayisələr, yada salma, xatırlama, ehtiram göstərmə, rəğbət bəsləmə momentlərində söz sənətkarları qədərincə yaralanmışlar. Antroponimik vahidlər poeziyada həyat hadisələrinin təsviri prosesində daha çox işlənmişdir ki, burada linqvistik qənaətə də müəyyən qəddər yol verilmişdir.

Açar sözlər: *psixolinqvistik proseslərdə qənaət hadisəsi, antroponimik leksik vahidlər, təfəkkərlə qənaətin psixoloji əlaqələri, şəxsiyyətin adı, soyadı, təxəllüsü.*

Poeziyada lirik obrazın yaradılması prosesində dil – şüurunun funksiyaları çoxaspektli və çoxcəhətlidir və bunların hamısı yaradıcı şəxsiyyətin yaratdığı bədii örnəklərin dil və üslubi ilə bağlı olub psixoloji qənaətin də qanunauyğun tərəflərini təfəkkürdə aydın şəkildə inikas etdirir. Antroponimik sistemdə qənaət hadisəsi poeziyanın daha çox mənəlaşma qatında özünü təzahür etdirir və belə prosesdə yaradıcı şəxsiyyətin adı, ya da təxəllüsü, soyadı ixtisar edilir. Poeziyada Nizami Gəncəvi yerinə sadəcə olaraq Nizami, Məhəmməd Füzuli əvəzinə yalnız Füzuli, İmadəddin Nəsimi əvəzinə yalnız Nəsimi, Mirzə Ələkbər Sabir əvəzinə yalnız Sabir, Molla Pənah Vaqif yerinə yalnız Vaqif, Səməd Vurğun yerinə sadəcə olaraq Vurğun və s. kimi antroponimlərin işlədilməsi dərhal qənaət hadisəsi yaradır və bu prinsiplə daha çox şeir dilində mənəlaşmanın intensivliyi ilə bağlı olaraq özündə təzahür etdirir. “*İnsanın dünya və özü haqqında təəsəvvürlərində mənalar mühüm yer tutur. Məcəzda bir hadisə haqqında aydın təəsəvvür yaratmaq üçün başqa hadisəyə məxsus əlamətlərlə səciyyələndirilir. Bunu, birinci növbədə qənaətin*

* Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti (ADPU) Filologiya fakültəsinin dekanı, Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. E-mail:

əhəmiyyəti vardır. Mənalər cisim və hadisələr arasındakı oxşarlığın dərk olunmasının əsas vəzifələrindən biridir. Bu hadisənin başqa oxşar hadisələrlə səciyyələndirilməsi yeni obraz yaratmağın ən sadə formasıdır, hansı formada olursa-olsun təxəyyül sürətlərinin yaradılmasının kökləri mənalər sistemindən başlanır” (Bayramov, Əlizadə, 2011: 380).

Məcəzlərin ən böyük və semantik şaxələndirmə növü kimi metafora da qənaət hadisəsinin intensivliyi çoxaldıqca köçürmə əlaqələndirilməsinin də miqdarı xeyli sayda artmış olur. Şeir mətnlərində “Nizami Gəncəvinin kitablarını varaqladıq” yerinə qənaətli şəkildə “Nizamini varaqladıq”, “İmadəddin Nəsiminin əsərlərini varaqladıq” yerinə “Nəsimini varaqladıq”, “Məhəmməd Füzulinin əsərlərini varaqladıq” yerinə “Füzulini varaqladıq” kimi formaların işlədilməsi ilə metafora yaradılır və bu qənaət üçün güclü zəmin hazırlanmış olur: “*Yazılı ədəbiyyatda bəzən bir xalqın zəngin ədəbi irsi bir neçə klassikin adlarını sadalamaqla nəzərə çarpılır ki*” (Qurbanov, 1988: 509) qənaət hadisəsi də bu prosesdə meydana çıxır.

Nizamini, Nəsimini,

Füzulini varaqladıq;

Şirin dilli Vaqifləri,

Vulkan güclü Sabirləri unutmadır (Azəroğlu, 1988: 101).

Hər bir misra strukturunda metaforikləşmə mövcuddur, lakin 3-cü və 4-cü misralarda da “Molla Pənah” və “MİRZƏ ƏLƏKBƏR” antroponimlərinin iştirakı ilə qənaət hadisəsinə də yol verilmişdir.

Poeziya dilində bəzən yaradıcı şəxsiyyətin adı buraxılmaqla təxəllüsü saxlanılır və belə məqamlarda da qənaət hadisəsinə yol verilir. Məsələn:

Şeir aləmindən Vahid köçəli,

Elə bil qəzəl də yetim qalıbdır (Azəroğlu, 1988: 101).

Burada həm “Əliağa” şəxs adına, həm də ikinci misrada qəzəl sözündən sonra işlədilməli olan “şeir növü” ifadəsinə də qənaət edilmişdir ki, bununla da mətn yığıcılığı lakonik forma və dərin məna almışdır. Qənaət söz sənətkarının yaradıcı fəaliyyəti prosesində fomalaşır və o, özünü quruluşuna görə dil və nitqin struktur xüsusiyyətlərini şüurda əks etdirir və bu o deməkdir ki, qənaətin leksik səviyyədə özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Məsələn:

Deyirəm ilk şeiri Vurğun başlasın,

“Azərbaycan” olsun ilk nəğməmiz də (Azəroğlu, 1988: 103).

Birinci misrada “Səməd”, ikinci misrada isə dırnaq işarəsi ilə əhatələnmiş Azərbaycan sözündən sonra “şeir” ləkəsinin buraxılması təxəyyülün fəaliyyəti ilə meydana çıxmış və şair göstərilən yerlərdə qənaətə yol verməklə aktualaşdırma tələbini yerinə yetirmişdir. Dildə və o cümlədən şeir nitqində qənaət ümumi psixoloji qanunauyğunluqlar əsasında meydana çıxır. “*Bütün psixi proseslər şəxsiyyət xarakteri daşıyır. Bu ümumi psixoloji qanunauyğunluq təxəyyüldə aydın nəzərə çarpır. Çünki insanın öz şəxsiyyətini yaratdığı surətlər vasitəsilə ifadə etməsi üçün ən optimal şərait məhz yaradıcılıq prosesində əmələ gəlir*” (Bayramov, 1994: 380).

Bəzən antroponimik vahid şeir dilində acı gülüş yaradır və bunun da əsas səbəbi həmin şəxs adının təhrif edilərək işlədilməsidir ki, bu prosesdə də qənaət hadisəsi özünü formal şəkildə təzahür etdirir. Məsələn:

Görəsən Məmmədəlinin əhvalı nədir?

Bu cəhətdən onun qayeyi-amalı nədir? (Sabir, 1970: 108);

Hər kəs özünə çul toxudu bəxtəvər oldu,

Baş götdü, yetim Məmmədli qaçdı, gedəsi oldu (Sabir, 1970: 91).

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində İranda Məhəmmədəli adlı şəxs hakimlik etmiş, xalqa divan tutmuş və buna görə də şair öz əsərində onun adını gülüş doğuracaq tərzdə tərif edilmiş şəkildə işlətməmiş və beləliklə də oxucunun emosiyasına güclü təsir edəcək səviyyədə hisslər yaratmışdır. Şeirinin strukturunda həm “şah” rütbə, titul sözünün buraxılması, həm də ədəbi dilə məxsus “götürdü” feilinin “götdü” şəklində işlədilməsi ilə də qənaətə yol verilmişdir ki, bunlar da şeir nitqinin hissələrdə ifadə şəkli. *“Hisslər insanın nitqində ifadə olunur. Hətta ən dərin hisslər müvafiq tərzdə ifadə edilməsə heç kəsə çatmaz. Odur ki, nitqin fəaliyyətinə fikir verilməlidir. Hisslərin nitqdə ifadəsi üçün danışığın ifadəli hərəkətlərlə müşayiət edilməsi zəruridir. Çünki bəzən elə hisslər olur ki, onları yalnız çılpaq sözlərin köməyi ilə ifadə etmək çətin olur. Bu zaman insanın özünün, gözünün ifadəsi onun imdadına çatır”* (Əzizov, 2024: 101).

Həqiqətən də şeir misralarında təhrif şəkildə verilmiş sözlər digər nitq göstəriciləri ilə assosiativ əlaqəyə girərək Məmmədəli şahın eybəcər, mənfi idarəetmə üsulunu kəskin ifşa hədəfinə çevirir və hissələrdə bu obraza qarşı mənfi reaksiyalar yaradır.

Bəzən şeir mətnlərində psixi proseslərlə bağlı olaraq antroponimik vahidlərdə absrtaksiya hadisəsi özünü göstərir. Belə ki, hər hansı bir din xadiminin adı adı çəkilir, lakin onun dini zümrəyə məxsusluğuna aid leksik vahid dil-şüurunda təsəvvür edilir. Məs:

Bir əl var, görünməz bir əl idi,

Urza verən yaradanın əlidi,

Xilaskarım Məhəmmədir, Əlidir

Hər ikiniz məhzəb nədir, nə din, ə (Əsədov, 2007: 41).

Üçüncü misrada kommunikativliklə bağlı olaraq, şəxs adlarından əvvəlki pozisiyada “peyğəmbər” və “imam” dini titulları bildirən sözləri abstraktlaşmış və bu gedişdə qənaət hadisəsi də formalaşmışdır. Abstraksiya *“dilin intellektual fəaliyyətinin silahıdır. Qavrayış, hafızə, təfəkkür, təxəyyül kimi idrak prosesləri insanda dil materialları ilə əldə edilən informasiyalara istinad edir. Dilin bu funksiyaları nitqin fəaliyyətinin istiqamətini təyin edir”* (1, 361). Abstraksiya düşüncə və qavrayış muxtariyyətində istər-istəməz fikir və ifadə tərzində qənaətə də rəvac verərək forma strukturunda yığcamlaşmanın, qısalaşmanın meydana gəlməsinə səbəb olur.

Bəzən bir şeir mətnində yaradıcı şəxsiyyətin adı işlənir, soyadı isə buraxılmış olur ki, isim vasitəsi ilə poetik obrazın kim olduğunu, həm də şeirin ümumi məzmununa uyğun tərzdə lirik qəhrəmanı şüurda müəyyənləşdirilir. Məs.:

Bir ömürdə yüz ömrü,

Cəfər bitirdi getdi...

O yüz ömür yaşamış

Bircə ömürdə ancaq (Bəxtiyar, 1987: 32).

Kontekstdə bir antroponimdən istifadə edilməklə, Azərbaycan sovet dramaturgiyasının banisi Cəfər cəbbarlıya işarə edilmiş şişirtmə qısa ölçülərlə reallaşdırılmış, onun az ömürdə yüz ömür yaşam sürməsi poetik çərçivəyə sıxışdırılmış və bu aspektdə “Cəbbarlı” soyadına xidmət edilmişdir və hissi emosional gərginliklər xeyli dərəcədə sadələşdirilmişdir.

Bəzən şeir mətnlərində işlənən yaradıcı şəxsiyyətlərin adlarının əvvəlində peşə, sənət bildirən sözə qənaət edilir və müvafiq üslubi manerada qənaəti reallaşdırmaq üçün maraqlı və orijinal deyim şəkilləri tapılır və beləliklə də, fikir və hisslərin emosional təsiri daha da qüvvətləndirilir. Məs.:

Ana dilim, şəkərin var, qəndin var,

İcazə ver dilkim dəysin o dilə,

Söhbət açım Füzulidən, Vaqifdən,

Qurban olum şirin-şirin o dilə (Əsədov, 2007: 46).

Burda üçüncü misrada Füzuli və Vaqif şəxs adlarının əvəzində “peşə, sənət” bildirən “şair” sözüne iki dəfə qənaət edilmiş və bu, bədii ünsiyyəti daha da xəyali şəkildə intensiv təkrarlıqdan xilas etmiş, fikir ağırlığından azad olmuş, hiss və həyəcanların təbiliyini şərtləndirmişdir. Axı, ən adi şeir mətnləri söz sırasının, fikir və hisslərin sadəliyinə, yığcamlığına, lakonikliyinə əsaslanır.

Poetik mühitdə antroponimik vahidlər fəal psixoloji fonda ifrat ümumiləşdirmə aspektlərində məna hissi ağırlaşmadan azad olunması üçün mütləq daxili-məntiqi sərhəd hüdudlarını aşmalı, yəni metaforikləşməli, mənalaşmalı, təzadlaşmalı, bir sözlə doyunca işlənməli, quru normativliyini itirməlidir və belə olaylarda şübhəsiz ki, qənaət hadisəsi də özünü təzahür etdirəcəkdir. Məsələn:

Gözəl dilim, şəkərlisən, şirinsən,

Leyli desəm, Məcnunlara şirinsən,

Tacidara, dağyarana şirinsən,

Şükür olsun yaradana, Adilə (Əsədov, 2007: 48).

Tarixi şəxsiyyət və əfsanəvi adlar kifayət qədər linqvistik cəhətdən işlənmiş vəziyyətdədir və belə olmasaydı, “məna hissi ağırlaşmalar baş verərdi, daxili-məntiqi assosiativ əlaqələnmə pozulardı, hiss və düşüncələrin oxucu sferasından çıxırdı, məcaziləşmələr və qənaət hadisəsi normativliyini itirərdi” (Abdullayev, 1987: 99).

Lirik “mən” özünü çox böyük yaradıcı şəxsiyyətlərə bənzədərək, onların adlarından ardıcıl şəkildə istifadə edərək, həm peşə və sənətlə bağlı sözlərə, həm də köməkçi elementlərə qənaət etmiş olur. Məsələn:

Sabirəm, Üzeyirəm, Bülbüləm, kiməm...

Azəri nəğməsi, bilmirəm kiməm (Məmməd, 79).

Poetik mühitdə oxucunun düşüncə və duyğu lirikasında birinci misra belə inikas olunur: “Mən həm şair Mirzə Ələkbər Sabirəm, həm bəstəkar Üzeyir

Hacıbəyovam, həm də nəğməkar Polad Bülbüloğluyam". Burada qənaət edilmiş şəkildə heyrətləndirici bənzətmə yaratmaq şairin güclü intellektuallığından, düşüncə sferasının yeni diapozonundan xəbər verir. Görkəmli incəsənət xadimlərinin adlarının verilməsi, soyadlarının və peşələrinin adlarının buraxılması da qənaət hadisəsi yaradır. Məs:

*Yox idi Üzeyir, yox idi Qara,
Fikrətin adını yazdım yollara (Məmməd, 79).*

Qənaəti aradan qaldırısaq, antroponimik göstəricidən əvvəl və sonra düşüncə sindromunda yaranmış şəkli belə sərgiləmək olur: "bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov, bəstəkar Qara Qarayev, bəstəkar Fikrət Əmirov" şəklində hiss və düşüncədə əksini tapır. Şeir mətnlərində adı səsləndirmək, soyadı isə buraxmaq qənaət yaratmaqla birgə, həm də yeknəsəkliyin qarşısını kəsir, mətni ağırlaşdırmadan xilas edir. Məs:

*Şövkətdir oxuyan, Habilidir çalan,
Bu Tofiq, bu Arif, bu da Cahangir,
Yarpaqlar onları tanıdı sanki (Məmməd, 79-80).*

Belə təsəvvür edək ki, mətndə Şövkət Ələkbərovadır oxuyan, Habil Əliyevdir çalan və özü də burada "mahını" və "kamança" sözləri də buraxılmışdır. Bu bəstəkar Tofiq Quliyevdir, bu müğənni Arif Babayevdir, bu da bəstəkar Cahangir Quliyevdir formaları işlənmişdir, onda nə qədər mənasız təkrarların baş alıb getdiyinin şahidi oluruq, lakin belə şəkillər insanın təsəvvüründə inikas olunur və gərgin daxili hissələrin axarı emosiyalarını təlatümə gətirir.

Qənaətli şəkillər mətndə poetik fikrin ifadəsini emosional-ekspessiv şəkllə salmaqla bərabər, onu daha da elastikləşdirir, çulğulaşmış emosional-ekspesiyanın birgə doğuşuna şərait yaradır, ritmik tənzimləməyə xidmət göstərir.

Poetik qavrayış və düşüncə kontekstində qənaət hadisəsinin müəyyənləşdirilməsi, yenidən xatırlanmasında olduqca vacib linqvistik amillərdəndir, çünki onsuz şeirin ahəngdarlığını, ritmikliyini, musiqi və melodiyasını yaratmaq qeyri-mümkündür. Dilimizin ifadə məntiqini, heyrət, zəriflik sindromlarını qənaətli şəkildə verəndə o, füsunkar təsir bağışlayır, güclü bədii-estetik dəyər kəsb edir.

Bədii mətn çərçivəsində xarici əsərlərdəki obraz adlarının idiomatikləşdirilməsi yolu ilə yaradılan qənaət misralarının daxili-ritmik təşkili üçündür və bu cəhətdən "Otello olmaq" idiomatik birləşməsi xüsusi maraq doğurur. Bu birləşmə Məmməd Arazın "Yarpaq töküümü" adlı şeirinin bir bəndində işlədilmişdir:

*Gör, kimi yıxırmış, ürəyə bir bax...
O görkəm, o gövdə sanki bir dağ idi.
Bəlkə də bircəgün Otello olmaq,
Onunçün əlli il yaşamaq idi (Məmməd, 31).*

Burada "Otello olmaq" birləşməsinin alt qatında toplanan ifadəlilik formaları insanın təfəkkür aparatında "xalq artisti Ələsgər Ələkbərovun Şekspirin Otello obrazını səhnədə ifa etmək, rolunu oynamaq kimi canlanır və göründüyü kimi, bu orijinal söz birləşməsi nə qədər böyük bir mətləbin ifadəçisinə çevrilir, yığcamlığını, qısallaşmanı təmin etmiş olur. Əgər şair "Otello olmaq" birləşməsinin yenə də

qeyd etdiyim ifadəlilik şəkillərindən istifadə etsəydi, onda şeir səviyyəsindən çıxardı və sözcüliyə geniş meydan açmış olardı. “*Harada ki, forma şeiri ağırlaşdırır, fikri fikri dünyinə salır, milli dilin gözəlliyinə xələl gətirir, uzunluğu, əhvalatçılığı, sözcüliyə, uydurma obrazlılığa çevrilir, o yerdə üstünlüyünü itirməklə şeirliyə zərbə vurur, bədii təfəkkürü kasıblaşdırır, poeziyanı isə qeyri bir poeziyaya, çox asan bir peşyə çevirir*” (Abdullayev, 1987: 33).

Poeziyada kommunikativ baxımdan əksər məqamlarda əfsanəvi Fərhad adı ilə “dağyarın” ifadələri paralel işlənir və ikincilər birincinin əlamətini işarəliyin:

Cürətin olarmı?

Qüvvətin olarmı?

Eşqimizin Fərhadı,

Külüngün hardadı? (Məmməd, 60)

Vizual olaraq, Fərhad antroponimi “dağcapan, dağyarın” feili sifətləri para-diqmatik formaları yaradır və şair qısalıq naminə üstünlüyü ilə həmin sözləri ilə işarələnmişdir və bunların konkret, real, qavramalı mənalara beyində inikas etdirilir.

Obrazlılıq ardınca getmək, poetik fikri qənaət hadisəsi fırlamaq, yeni dünyəm təzə yaratmaq şeiri lazımsız sözcüliyədən qurtarır və nəticədə yığcam ifadəlilik, emosional-ekspressiv vasitə olmaq qənaət hadisəsini poetik mühitdə doğma ünsürə, elementə çevirir. Məsələn:

Dağlar qoynu çiçək-çiçək,

Mən gedirəm, getmir ürək,

Üç Məmmədin xəyalı tək,

Bu dağlarda yaşa, kəklik! (Məmməd, 17).

Bəndin say + xüsusi isim modeli “üç Məmməd” söz birləşməsində üç təxəllüsə işrə edilərək, qənaət olunmuşdur, keçmişdə qazanılmış ədəbi biliklərin gücü ilə beyində həmin təxəllüslər əksini tapır və onlar Məmməd Araz, Məmməd Aslan, Məmməd İsmayıl antroponimik modellərindən ibarətdir. Göründüyü kimi, qənaətli şəklin fikir və bənd strukturunda düzgün yerləşdirilməsi poetik düşüncənin təbii təkamülünə, hissini dərk etmə işinə stimula verir, şairin yeni söz söyləmə qabiliyyətini nümayiş etdirir. Şair ona görə yığcam və lakonik şəkildə “üç Məmməd” ifadəsini işlədir ki, hər üç ədəbi şəxsiyyət haqqında oxucuda təəssürat formalaşdıra bilsin. Başqı sözlə desək, müəyyən bədii effekti şeir texnikasında digər poetik mündəricə ilə çalışdıra bilər ki, bu da şeirin “qızı qanun”larından hesab edilməlidir.

Şeirin antroponimik layında təkrar fiqurlar kimi işlədilən yaradıcı ədəbi şəxsiyyətin təxəllüsü intensiv xarakterdə olsa da, hər yerdə onun adına qənaət edilir və bu, yığcamlıq baxımından daha effektiv təsir bağışlayır. Məsələn:

Yox - yox, xəzan görməz onun söz bağı,

Ölümə əl çalıb gülmək gərəkdir,

Vurğun şeirliyəti, Vurğun torpağı,

Bəlkə də yüz Vurğun yetirəcəkdir (Məmməd, 77).

Bu parçada “şair Səməd” adına qənaət edilmiş və oxucu təxəyyülündə onların hər biri avtomatik olaraq öz yerlərini alırlar. Şair ona görə belə qənaətli şəklə üstünlük verir ki, bədii informasiya sadə və aydın, duyumlu və davamlı istiqamətlərdə olsun, antroponimik təkrarlar fəal güc və siqlət qazansın.

Nəticə. Poeziyanın antroponimik layında hadisə və təfərrüatların söz sənətkarının fikir və hisslərinin dəyişmə və əvəzlənməsi nəticəsində həm təxəllüs verilir, adı buraxılır, həm də əksinə adın verilməsi təxəllüsün, o cümlədən peşə bildirən sözünün ixtisarı ilə qənaət hadisəsi reallaşdırılır və obrazlı təfəkkürün, poetik qavram və duyumun ayrı-ayrı şeir mətnlərində rast gəldiyimiz qənaətli şəkilləri oxucuda dərin təəssürat yaradır, fəlsəfi-assosiativ həssaslıqlar formalaşdırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov, Ə.S., Əlizadə, Ə.Ə. (2011). Psixologiya. Bakı, “Çinar çap evi”.
2. Qurbanov, A.M. (1988). Azərbaycan dilinin onomologiyası. Bakı, “Maarif”.
3. Azəroğlu, B. (1988). Sinəm Savalan dağdır. Bakı, “Yazıçı”.
4. Azəroğlu, B. (1988). Seçilmiş əsərləri. III cild, Bakı, “Yazıçı”.
5. Bayramov, Ə.S. (1994). Psixoloji düşüncələr. Bakı, “Səda” nəşriyyatı.
6. Mirzə Ələkbər Sabir (1970). Hophopnamə. Bakı, “Yazıçı”.
7. Əzizov, Q. (2024). Psixologiya. Bakı, ADPU.
8. Əsədov, İ. (2007). Şair və zaman. Bakı, “Nurlan”.
9. Bəxtiyar, V. (1987). Axı dünya fırlanır. Bakı, “Yazıçı”.
10. Abdullayev, L. (1987). Dildə bədii qavrayış Bakı, “Yazıçı”.
11. Məmməd, A. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Lider”.

Kёнюль Гасанова (Азербайджан)

Когнитивно-психологический аспект феномена эллипсиса в ономастическом слое поэзии

Аннотация

В поэзии ономастические единицы используются с определёнными стилистическими целями, и одним из значительных пластов ономастической системы считаются антропонимы. Как в древнем, так и в современном азербайджанском языке существует богатый антропонимический лексикон, который в поэтических текстах проявляется через многочисленные стилистические факты с применением феномена эллипсиса. Иногда в стихотворных текстах часто используются личные имена, фамилии, отчества, прозвища, псевдонимы и титулы, в составе которых происходят определённые сокращения. Этот лингвистический феномен эллипсиса связан с психическими процессами и происходит внутри мозга творческой личности, то есть в рамках познавательной деятельности. Использование имён классических и современных

азербайджанских творческих личностей в поэзии отчасти связано с психолингвистическими процессами, связанными с эллипсисом. Поэты умело применяли их в образных сравнениях, воспоминаниях, выражениях уважения и почтения. Антропонимические единицы широко используются в поэзии для описания жизненных событий, где также присутствует значительный уровень лингвистического эллипсиса.

Ключевые слова: феномен эллипсиса в психолингвистических процессах, антропонимические лексические единицы, психологическая связь между мышлением и эллипсисом, имя личности, фамилия, псевдоним.

Konul Hasanova (Azerbaijan)

The Cognitive Psychological Aspect of Ellipsis Phenomenon in the Onomastic Layer of Poetry

Abstract

In poetry, onomastic units are used with certain stylistic purposes, and one of the major layers of the onomastic system is considered to be anthroponyms. Both ancient and modern Azerbaijani languages possess a rich anthroponymic lexicon, and abundant stylistic phenomena through the use of ellipsis are reflected in poetic texts. In some poems, personal names, surnames, patronymics, nicknames, pen names, and titles are frequently used, where certain contractions occur within these elements, and this linguistic ellipsis phenomenon is associated with mental processes and takes place within the brain apparatus of the creative individual, i.e., within the cognitive activity. The use of names of classical and contemporary Azerbaijani creative personalities in poetry is somewhat linked with certain psycholinguistic processes related to ellipsis. Poets have skillfully used from these phenomena in figurative comparisons, recollections, remembrance, expressions of respect, and admiration. Anthroponymic units are widely used in poetry to depict life events, where linguistic ellipsis is also significantly present.

Key words: *Ellipsis phenomenon in psycholinguistic processes, anthroponymic lexical units, psychological connections between thought and ellipsis, personal name, surname, pen name.*
